

Zonder Einde

*Van licht tot vorm,
van vorm tot licht*

Hans Korteweg

Omslagontwerp: Marjo Starink
Omslagillustratie: Robert Fludd (1574-1637)
Vormgeving binnenwerk: 2-D'sign, Amersfoort

© 1994, 2015 Hans Korteweg
Vierde druk 2015

Uitgegeven door uitgeverij Juwelenschip bv,
Cothen.
Alle rechten voorbehouden

ISBN 9789076681078
NUR 720

Lees meer over de auteurs en boeken van
uitgeverij Juwelenschip op www.juwelenschip.nl

Inhoud

Zonder Einde	3
Inhoud	5
Het begin	7
Zijn en zo-zijn	17
De ladder naar het licht	29
Wat van mij is en wat van jou	49
Twée wegen	58
Vrees en angst	79
De wrok voorbij	99
De persoonlijkheid als vlucht	114
De persoonlijkheid als terugkeer	133
Dood en eeuwig leven	151
Doortocht	168
Tot besluit	188
Wat, wie, waarom – een verantwoording	189
Noten	206

Het begin

· *Een ei wordt een kuiken. Er is echter een ogenblik*
· *waarin het kuiken noch ei is. Geen mens kan dat*
· *ogenblik bepalen, want in dat ogenblik is het in een*
· *toestand van niets.*

· *Hetzelfde geldt voor de overgang van denker naar*
· *gedachte of van gedachte naar spraak. Het is on-*
· *mogelijk de essentie die hen verbindt te begrijpen.*
·
·
·
·
·

Rabbi Dov Ber,
de Maggid van Mezeritch¹⁵

Het begin is stilte. Stilte – het ongedifferentieerde, dat wat je niet kunt benoemen – is de wortel van het moment, van dit moment. Nog voor het moment vorm aanneemt, is het stilte.

In de stilte komt het woord. En mogelijk komt uit het woord een daad. Dat is steeds weer de volgorde. Uit stilte komen we voort.

In die stilte mag je alles vergeten wat daarvoor vaststond, wat daarvoor continuïteit was. Je mag de gedachten vergeten, de gevoelens die je had, naar binnen gebogen of naar buiten. Je bent in de stilte met het leven. In de stilte is het mogelijk terug te keren tot jezelf. Het is zelfs mogelijk in de stilte te vergeten wie je meende te zijn en je zonder voorbehoud toe te vertrouwen. Elke stilte weer. Elke grens tussen ieder moment, elke cesuur in de tijd

biedt een mogelijkheid om herschape(n) te worden. Er is geen eindeloze schuld, er is geen eindeloze angst. Steeds weer vindt de mogelijkheid van verlossing plaats in de stilte.

De klank die daaruit voortkomt, is expressie van het gesprek met de Onbenoembare, van het oplossen in stilte. Het is muziek die expressie is van het tijdloze in ruimte en tijd – hoorbaar. Het kan ook zijn dat die klank expressie is van de weerstand tegen het gesprek, van de angst voor het gesprek, maar ook dat is muziek.

Het volgende moment neemt de muziek meer gerichte vorm aan. Er vindt een vernauwing plaats. Was de muziek nog golvend en bevrijdend, via het woord, via de manifestatie, vindt indaling plaats in tijd en ruimte. En het verheugende is, dat we de mogelijkheid hebben om te spreken zonder de stilte te breken. Het is mogelijk ruimte en tijd in te gaan en ons kenbaar te maken zonder dat we inbreuk hoeven te maken op de stilte, zonder dat we ons schuldig hoeven te voelen over het schenden van het primaire gesprek met de onbekende, de stilte. Het is zelfs mogelijk dat het woord daad wordt, en dat de daad in overeenstemming is met het woord, met de muziek, en met de stilte. Waar dat gebeurt is het paradijs op aarde, daar is de hemel.

Hier ben ik

Het innerlijk woord, voortgebracht door de stilte, is de kiem van alle manifestatie. De richtende kracht achter het menselijk vermogen tot vormgeving is

het woord dat in iedereen leeft. *Dit moment* begint met het woord, en met het al dan niet innerlijk horen van dat woord. In het innerlijk horen, in het begin van dit moment, is er een klank die niemand kan vertolken zoals jij dat kunt. Of anders gezegd: door deze klank te vertolken word jij jij.

Door te vertolken ben je levend in de tijd en vervul je de ruimte. Je kunt zeggen, in antwoord: ‘Hier ben ik’ – je kunt je manifesteren – of vluchteling zijn. Maar die klank blijft er de hele tijd. Altijd. Ook als jij geen antwoord geeft.

In ons is een kracht aanwezig die voortdurend nieuwe vorm tracht aan te nemen, die het schepende woord wil vertolken en omzetten in een daad. Die beweging – de geboorte van het onbekende in ons – gaat niet vanzelf. Er wordt van ons gevraagd dat we het oude loslaten, dat we onze zekerheden opgeven en het aandurven in beweging te komen zonder vooraf te weten. Dat doet vaak pijn, maar het is een verlossende pijn – de pijn van het uitreiken naar het onbekende dóór de vaste vorm heen.

Tegelijkertijd bestaat de mogelijkheid om ons af te zonderen van die levenskracht, om egocentrisch in onszelf verdiept te raken en narcistisch onszelf gade te slaan. Maar zelfs als je voortdurend jezelf beschouwt en je jezelf blijft weerhouden, word je toch door het leven voortgestuwd en gevoed. Dan steel je als het ware energie om datgene wat je hebt opgebouwd aan vormen hoe dan ook te laten voortbestaan. Je rekt je bestaan door zo lang mogelijk te teren op je voorraden. Dat is lijden.

‘Zo ben ik en zo blijf ik’

Je lijdt als je je afsluit van de levensstroom. Eigen aan dit lijden is dat je bezig bent met consolideren vanuit het verleden om de toekomst veilig te stellen. Het is het gebruiken van je levenskracht om het scheppende in jezelf in te dammen. Kiezen voor wat jij vindt dat zou moeten zijn, ten koste van dat wat is.

Op die manier tracht het ‘ik’-bewustzijn zichzelf in ruimte en tijd te projecteren. Het persoonlijk bewustzijn wil de illusie van onsterfelijkheid in stand houden. Het zegt tegen zichzelf: ‘Zo ben ik en zo blijf ik. Ik heb de tijd en de ruimte, het hoeft niet nu, morgen kan het ook.’

Dit doet pijn, al geven we dat niet snel toe. Het is geen verlossende maar een knellende pijn; de pijn van krampachtigheid, van het tegenhouden van wat zich wil manifesteren, van het angstig beschermen van een ingebeelde werkelijkheid.

Deze pijn is het begin van ‘ik’-vorming. Het geïsoleerde ‘ik’ begint bij ‘au’ en niet ‘au’ willen zijn. Het begint zichzelf waar te nemen in een toestand van niet willen ervaren, niet willen zijn wat het toch is. Dat noemt het ‘au’, en daarin vormt zich een bepaalde verdediging tegen het leven, die men wel karakter noemt.

Toch kan dat ‘au’ ook een scheppend woord zijn. Als je pijn hebt en je zegt ‘au’ zonder meer, zonder dat je je die pijn toe-eigent of van je afstoot, dan is het een scheppend woord. Een scheppend woord is een woord dat zich niet hecht aan wat dan ook. Het bevriest de ervaring niet en legt de toekomst niet vast.

Wakker of niet wakker?

Dat scheppende woord is alleen te horen wanneer je wakker bent. Het is niet zo dat je door het woord gewekt wordt; je bent wakker of je bent het niet. Als je niet wakker bent, ben je aan het verklaren, interpreteren of argumenteren. Dan ben je aan het proberen dat wat om zijn unieke vorm vraagt met veel duwen en trekken in te passen in bekende patronen.

Het woord dat gehoord wordt, brengt iets teweeg dat je niet van te voren kent. Juist daarom is het zo riskant. En juist daarom verwerpt de persoonlijkheid het. Zij wil alleen maar bevestigd worden in wie zij denkt te zijn. De persoonlijkheid spreekt niet het woord dat voortkomt uit de stilte. Zij wil niet naar het onbekende worden geleid. De woorden die zij gebruikt om haar leegte op te vullen, verbreken de stilte. Ze herhalen het bekende, zijn een reactie, komen voort uit het verleden en zijn bedoeld om greep te krijgen op de toekomst. De persoonlijkheid zoekt naar bezwerende woorden die te allen tijde een compromis mogelijk maken. Het ultieme doel van de persoonlijkheid is zichzelf in stand te houden, en de woorden die zij gebruikt maken deel uit van die strategie tot zelfbehoud.

Waan wordt wijsheid

We worden in het dagelijks leven voortdurend geconfronteerd met zielloze woorden en doorgewinterde sprekers die de illusie wekken dat hun woorden werkelijk iets in gang zetten. We hebben collectief het in stand houden van de waan tot wijsheid ver-

heven, terwijl we allemaal weten dat het overgrote deel van de verbale boodschappen die tot ons komen, niet waar zijn, alleen zichzelf dienen.

Het is als in het sprookje van de nieuwe kleren van de keizer. Een vorst die erg trots is op zijn mooie kleren vindt dat hij weer eens toe is aan een nieuw pak. Hij laat de beste wevers komen en deze wevers, sluwe kooplieden, zeggen dat hun stof alleen zichtbaar is voor mensen die goed werken en verstandig zijn. De keizer laat zich niet kennen en zegt dat ze aan het werk moeten gaan. Als het pak eindelijk af is zien de vorst en zijn hofhouding natuurlijk niets, maar niemand wil voor dom versleten worden en dus roept iedereen hoe mooi de nieuwe kleren van de keizer wel niet zijn. Het gevolg is dat de vorst naakt door de stad paradeert. Dat dringt op een gegeven moment wel tot hem door maar hij weigert openlijk toe te geven dat hij zichzelf iets heeft voorgespiegeld. Zo is het ook met de persoonlijkheid. Zij wil geveild en bevestigd worden en weigert de eigen illusie door te prikken, hoezeer zij daar ook onder lijdt.

Het benoemende woord

Het is natuurlijk niet zo dat alle woorden schepend zijn. We hebben taal ook nodig om de dingen bij hun naam te noemen. We gebruiken woorden als hulpmiddel om te onderscheiden. Daar is niets mis mee zolang we ons bewust zijn van het wezenlijke verschil tussen onderscheiden en scheppen. Alleen het scheppende woord brengt iets in bewe-

ging en uit die beweging kan nieuwe vorm ontstaan. Vervolgens benoemen we die vorm. Door te benoemen en te onderscheiden ontstaan tijd en ruimte. Het is dus niet omgekeerd: het is niet zo dat je alleen in tijd en ruimte kunt zijn door te onderscheiden. Altijd weer is de terugkeer mogelijk tot het verlossende woord dat iets totaal nieuws teweegbrengt.

Maar zoals gezegd, een zekere etikettering is nodig. Het vervelende is alleen dat we gaandeweg beginnen te geloven dat de etiketten de werkelijkheid zijn. Soms merken we dat dat niet zo is, maar meestal volharden we in ons geloof dat de dingen zijn zoals we ze benoemen. We raken verward in eindeloze discussies die alleen gaan over woorden. We spreken alleen nog met elkaar in benoemingen: 'zij is mijn vrouw, hij is mijn vriend'. Steeds verder raken we vervreemd van de beleving van de werkelijkheid die schuilgaat achter die woorden. Het lijkt alsof er een volkomen duidelijkheid is geschapen door de dingen bij hun naam te noemen. Maar er is geen werkelijke duidelijkheid. Want zij is niet 'mijn' vrouw, en zij zijn niet 'mijn' kinderen.

Een woordje wisselen

De werkelijkheid is dat je een bepaalde verhouding hebt tot personen en dingen en dat je je daarin uitdrukt. Dat je denkt dat je iemand bezit, komt doordat je je aan (een beeld van) die persoon bent gaan hechten en je doen en laten door die voorstelling laat bepalen. Vervolgens benoem je deze 'werkelijkheid' door vóór het object waar je je aan

hecht het woordje ‘mijn’ te zetten. Je gelooft dat het bezittelijke de echte betekenis vormt van dat woordje ‘mijn’. Je vindt dat je eigenlijk tot op zekere hoogte zeggenschap hebt over dat bezit. En je bent ervan overtuigd dat je datgene wat je je hebt toegeëigend, ook kent.

Je kent de ander niet, want de ander is en blijft onkenbaar. Hij steekt aan alle kanten door jouw begripssysteem heen. Een wonderlijke, onberekenbare, schitterende ster, en je maakt een plattegrond van hem, alsof hij een kamer in je huis is.

Wanneer je je identificeert met je voorstellingen kun je niet horen wat er innerlijk tot je spreekt. Wanneer je gelooft dat etiketten de primaire werkelijkheid weergeven, ben je niet in staat te verkondigen wat in je leeft. Het scheppende woord wordt uit stilte geboren, het weet niets van tevoren, het biedt zich aan. Zo geeft het leiding aan de persoonlijkheid. Het benoemende woord duidt en is werktuig in tijd en ruimte. Zo is het dienaar van de persoonlijkheid.

De Chinese wijze Tswang Tse zei over dit verschil: ‘Het visnet bestaat vanwege de vis. Wanneer je eenmaal de vis hebt gevangen kun je het net vergeten. De konijnenstrik bestaat vanwege het konijn. Wanneer je eenmaal het konijn hebt gevangen kun je de strik vergeten. Woorden bestaan vanwege hun betekenis. Wanneer je eenmaal de betekenis hebt opgevangen, kun je de woorden vergeten. Waar kan ik iemand vinden die de woorden heeft vergeten zodat ik een woordje met hem kan wisselen.’¹⁶

De overdaad aan duidende woorden en de voorstellingen waarmee we onszelf misleiden maken deel uit van dit bestaan. Ze zijn een tijdelijk gegeven. Maar het is belangrijk te beseffen dat ze geen enkele macht hebben over degene die jij bent. Ze zijn niet bepalend voor wie jij bent. En ze kunnen nooit omschrijven wie de ander ten diepste is en zal zijn.

Waarheid spreken: 'het geschiede'

Rustend in het moment kunnen we welkom heten wat we nog niet uitentreuren kennen. Wij worden ontvankelijk voor onze hartewensen wanneer we ons, steeds weer, bekennen tot de stilte. Vanuit de stilte hebben wij toegang tot ons beginpunt; we kunnen horen en verwoorden wat we eigenlijk weten. Alleen dan heeft ons woord kracht, en spreken we de waarheid.

Alles in ons bestaan – zowel het fysieke als het psychische – vraagt om ons antwoord. Spreken we uit stilte? Spreken we ons antwoord volledig uit of niet?

Op het moment dat we het wagen ons bestaan serieus te nemen en daarop ons eigen antwoord te geven, leiden we een vervullend bestaan. Dan spreken we waarheid en leven we in waarheid.

Wij hebben ook de mogelijkheid het levende woord dat we al zijn, te loochenen. Dan wordt die ontkenning van het horen bepalend voor de persoonlijkheid. Dan bestaat zij bij de gratie van de vlucht en *is* zij vlucht. De loochening van het

scheppende woord in ons is de laatste greep die de persoonlijkheid heeft. Het is de loochening van wat is.

Zo kan de persoonlijkheid het bestaan een tijdlang definieerbaar houden. Maar dit geeft de persoonlijkheid geen echt fundament; zij blijft geïsoleerd, afgesloten van haar bron. Zij kan niet leven, hoogstens overleven. Zolang ze geen instrument wenst te zijn, is de persoonlijkheid volkomen onderhevig aan tijd en ruimte en de daarin heersende mechanismen van geboren worden en sterven.

Vrij zijn in deze tijdruimtelijkheid – helemaal incarneren – kan pas wanneer je jezelf niet meer loochent, wanneer je de waarheid spreekt, zoals jij die kent en wanneer jij aan deze waarheid vorm geeft in je bestaan.

Zoals de grote chassidische leermeester de Baal Sjem Tov¹⁷ zei: ‘Als ik mijn gedachte met de Schepper verbind, sta ik mijn mond toe te spreken wat hij wenst.’¹⁸

Zijn en zo-zijn

· Voor het einde sprak rabbi Sussja: 'In de komende
· wereld zal men mij niet vragen: Waarom ben
· je Mozes niet geweest? Ze zullen mij vragen:
· Waarom ben je Sussja niet geweest?'

·
·
·
·
·
·
·
·

Martin Buber,
Chassidische Vertellingen¹⁹

Zowel het loochenen als het spreken van de waarheid horen bij de weg van de mens. We dwalen en komen weer terug op ons pad, we wijken terug voor het licht en keren ons er weer naar toe.

De joodse Bijbel vertelt over deze weg van de mens. Er wordt beschreven hoe onze wereld zich heeft gevormd en steeds opnieuw wordt gevormd. Voortdurend staat hierbij de verhouding van de mens tot de Eeuwige centraal. Deze verhouding is bepalend voor wat zich voltrekt aan en in de mens en de wereld waarin hij leeft.

Op dat wat zich voltrekt kan de mens een antwoord geven. Daardoor oefent hij invloed uit op het zich voltrekkende. Door te antwoorden wordt het menselijk lot in plaats van een noodlot een bestemming. De mens kan slechts antwoord geven als hij datgene wat er met hem gebeurt ten volle tot zich door laat dringen. Dan neemt hij zichzelf serieus en kan hij zich op zijn manier verhouden tot de concrete hardheid van het bestaan. De Bijbel kan hierbij

weliswaar inspireren, maar de boodschap is niet na te leven. Ieder moet zelf de weg gaan.

Profeet en verdwaalde

Het hoofdthema van de Hebreeuwse Bijbel is de levensloop van een volk: het volk van Israël, de joden. Dit volk kent profeten die het woord van de Eeuwige verkondigen zonder aanzien des persoons. Het kent ook vorsten die hun bezit en macht willen continueren. En het kent dolenden die soms luisteren naar de profeten, maar meestal volharden in hun dwaling. De ene keer laat Israël zich leiden door de profetische stem, de andere keer door het verlangen naar bezit, macht en snel plezier.

Hierin is Israël exemplarisch voor alle andere volken en eigenlijk voor ieder afzonderlijk individu. Want wie herkent in zichzelf niet de worsteling: 'door welke van die twee stemmen moet ik me laten leiden?' Wie kent niet de strijd, vertwijfeling en wanhoop? En wie kent niet de momenten dat de stem van de profeet helder doorklinkt?

Dat is de weg van de mens. Het is de tocht die we allemaal ondernemen. We trekken weg uit het oord van ballingschap, zoals de profeet Mozes en zijn volk, doorkruisen de woestijn en overwinnen op onze eigen manier de hindernissen die opdoemen tijdens die tocht. In die worsteling om ons te ontdoen van de onderworpenheid aan onze koningen komt er een moment dat we ons toevertrouwen aan wat ons eigenlijk het liefst is. Wij gaan als Mozes de berg op om het woord van de Eeuwige

te horen en richten ons naar de levenswetten die daaruit voortvloeien. Daarin worden we uitverkoren, zoals het volk van Israël. En we dalen ook weer af van de berg en beginnen terug te verlangen naar de tijden van zekerheid, van geborgenheid in ballingschap, net zoals Israël. We raken weer verdeeld doordat een deel van ons zich opnieuw tracht te vestigen, terwijl een ander deel verder trekt door de leegte.

Moraal of levende wijsheid?

Dit verhaal vertelt de Bijbel, steeds weer in een andere toonzetting en in een andere tijd. De bouwstenen van het verhaal zijn dezelfde als die van de andere grote boeken uit de wereldliteratuur: liefde, begeerte, verraad en verleiding, trouw, worsteling, dood en vernietiging, verlossing en vrede en humor. Toch reageren veel mensen afhoudend als de Bijbel ter sprake komt. Oosterse levenswijsheden zijn allerwegen welkom, je kunt met goed fatsoen in het openbaar vertellen dat je geniet van boeddhistische teksten, maar als je zegt dat je van de Bijbel houdt, sta je opeens in een kring met jezelf alleen. De Bijbel is taboe.

Dat komt naar mijn stellige overtuiging niet door de Bijbel, maar doordat wij al eeuwenlang worden geconfronteerd met een morele, normgevende interpretatie van de Bijbel. Het is eigen aan de menselijke geest zijn persoonlijk en dus tijdgebonden oordeel heilig te verklaren, ook in zijn verhouding tot een tijdloze waarheid. En waar die

persoonlijke waarheden gevestigd raken, vervormt de overlevering van wijsheid in de loop der tijd tot een dictatoriaal systeem van normen en waarden. Vervormd tot machtsstructuur kan zij geen bedding meer zijn voor die tomeloze levensstroom in de mens. Integendeel, die structuur remt de levensstroom door ten koste van alles macht te verzamelen en vast te houden. Degenen die hun bestaan ontleen aan die structuur legitimeren haar door er een ontzagwekkend etiket op te plakken: 'niet aankomen: godsdienst'. Maar dat is nu juist wat deze structuur niet doet, zij dient God niet, zij dient slechts zichzelf.

Zelf op weg gaan

De innerlijke ervaring van de verbinding met het hogere is van een andere orde en bedient zich van een andere taal dan het streven naar macht en moraal. Het is onmogelijk voor altijd en voor iedereen vast te leggen wat elk individu als waarheid moet ervaren en hoe elk individu zijn leven vorm moet geven. Wanneer men dat toch doet is het gevolg dat men vervreemd raakt van andere mensen en de eigen levensbron. Men wordt onwijs en raakt beperkt in zijn creativiteit.

We zullen ons moeten losmaken van de vaste vorm waarin we de Bijbel en – in het algemeen – ons eigen leven hebben opgesloten. De werkelijkheid die in de Bijbel wordt onthuld is dat het er steeds om gaat je te verhouden tot de ander, het andere, in het besef dat je niet kunt kennen vóórdat je een

stap hebt gezet. Een verbintenis aangaan met de Onbekende wil zeggen het bekende laten voor wat het is, je doen en laten niet meer afstemmen op wat jij denkt zeker te weten. Op die manier heb je een verhouding van wederzijdsheid met dat wat groter is dan jijzelf. Die verhouding helpt je de last van het 'ik' kwijt te raken en weer in contact te komen met je bron.

Een weg met bomen

Alle culturen hebben wel een eigen verhaal over hoe de mens op aarde komt en wat hij daar door-maakt. 'Onze' scheppingsmythe is te vinden in het Bijbelboek Genesis. In Genesis staat heel duidelijk wat de aard van de mens is en onder welke voorwaarden hij in deze wereld komt. Zo wordt vermeld dat wij 'van deze aarde zijn', gemaakt uit de aarde. Maar ook wordt vermeld dat wij een schepping zijn van de Eeuwige naar Zijn beeld, en dat Hij ons de levensadem heeft ingeblazen. Wij zijn dus gevormd uit de stof, actief in de stof en levend door de geest. Vervolgens wordt verteld dat de Eeuwige de mens een plaats geeft in de Hof van Eden. Dat is geen oord in hoger sferen maar een plek op aarde, er wordt gezegd 'in het oosten'. Het is niet onze bestemming om daar een gelukzalig leven in alle rust te leiden, maar om die plek 'te bewerken en te bewaren'. Dat is het paradijs: werken op aarde in contact met de Eeuwige.

Dan komt het verhaal op een cruciaal punt. Terwijl de mens in het paradijs zijn plaats krijgt, wordt in

hem tegelijkertijd de kiem gelegd voor het vermogen goed en kwaad te kennen. De Eeuwige geeft hem namelijk een gebod mee: 'Van alle bomen van de tuin mag je gerust eten, maar van de boom van kennis van goed en kwaad mag je niet eten, want op de dag dat je ervan eet, zul je zeker sterven.' Vanaf dat moment hangt het noodlot in de lucht. En wat in dit begin al in potentie aanwezig is, voltrekt zich even later ook. De Eeuwige geeft de mens te kennen wat zijn grens is, en meteen wordt nu in hem het vermogen vaardig om over die grens heen te kijken en hem te overschrijden. Hij komt in de verleiding om zijn vermogen tot grenzeloosheid te stellen tegenover de begrenzing door dat wat hem te boven gaat.

De verleiding van het mogelijke

Zowel man als vrouw eten de verboden vrucht. Er wordt ook verteld welke eigenheden in de mens hem die grens doen overgaan. 'De vrouw zag dat de boom goed zou zijn om ervan te eten en dat hij een lust was voor het oog. En dat de boom begerenswaardig was, omdat men er begrip door kon verkrijgen.'

Het zintuiglijke verlangen is de mens eigen, de begeerte om te kennen wil bevredigd worden. Zo zijn wij. En daarin worden wij vervuld, want we krijgen immers voldoende geboomte tot onze beschikking. In het 'bewerken en bewaren' is er voor ons de mogelijkheid om – in contact met de Eeuwige – te kennen wat zich aan ons voordoet, om verstandig te worden. Maar dat is niet alles. We begeren